

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/1.2025.03

UDC 3.37.01:342.7:5.504

EUROPEAN PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL EDUCATION: INSTITUTIONAL SUPPORT AND REGULATORY FRAMEWORK

Olena Matviienko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head
of the Department of Primary Education and
Innovative Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5746-4864>
e-mail: o.v.matviyenko@npu.edu.ua

Olena Karpenko

PhD student at the Department of Primary
Education and Innovative Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5573-7147>
e-mail: lenakarpenko29@gmail.com

Abstract. The article examines the regulatory and legal international documents that define the directions of education for sustainable development in the European and Ukrainian educational space.

It is established that education plays a key role in overcoming the environmental crisis and the development of society. It creates the conditions for the formation of environmental awareness in generations capable of effectively using the country's potential for the benefit of their people, the European and world community. Education also contributes to changing consumer habits and shaping environmentally responsible behavior in the everyday life of every citizen.

It is found that environmental education for sustainable development is based on the conceptual foundations defined in the document «UNECE Strategy on Education for Sustainable Development», adopted at a high-level meeting of representatives of the ministries of environment and education.

Methodological approaches to the interpretation of the concepts of «sustainable development» and «sustainability» development» are considered.

A number of special documents defining the directions of education for sustainable development are outlined.

It is noted that environmental education is a key element of the modern educational system aimed at forming environmental awareness, a culture of sustainable consumption and the development of civic values. In Ukraine, there is an active introduction of the environmental component into the educational process through the integration of courses on ecology and sustainable development into the curriculum, as well as the creation of specialized faculties and educational programs of environmental orientation.

It is established that in Ukraine there is an active implementation of the environmental component in the educational process through the integration of courses on ecology and sustainable development into the curriculum, as well as the creation of specialized faculties and educational programs in the environmental field. Higher education institutions of Ukraine cooperate with public organizations and scientific institutions, which contributes to the development of applied research in the field of ecology and the effective implementation of the results of scientific activities in educational practice.

It is emphasized that special attention should be paid to promoting interconnected learning that integrates the environmental, economic and social dimensions of sustainable development, with a special emphasis on the environmental component.

At the same time, it has been proven that the international community pays considerable attention to education for sustainable development, as evidenced by numerous international documents and strategic initiatives, including those of the United Nations, the European Union, the UNECE, and UNESCO.

Ukraine, actively integrating into the international educational space, is introducing the principles of sustainable development into its own education system. Particular attention is paid to the formation of environmental awareness among the younger generation, the development of a culture of careful attitude to nature, and the education of environmentally responsible citizens capable of acting in the interests of the sustainable future of the country and the planet as a whole.

Key words: sustainable development, sustainability, environmental awareness education, environmental education, European principles.

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/1.2025.03
УДК 3.37.01:342.7:5.504

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА ТА НОРМАТИВНО- ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Матвієнко О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-5746-4864>
e-mail: o.v.matviyenko@npu.edu.ua

Карпенко О. В.

аспірантка кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5573-7147>
e-mail: lenakarpenko29@gmail.com

Анотація. У статті досліджено нормативно-правові міжнародні документи, які визначають напрями розвитку освіти для сталого розвитку в європейському та українському освітньому просторі.

Встановлено, що освіта відіграє ключову роль у подоланні екологічної кризи та розвитку суспільства. Вона створює умови для формування екологічної свідомості у поколінь, здатних ефективно використовувати потенціал країни на благо свого народу, європейської та світової спільноти. Освіта також сприяє зміні споживацьких звичок та формуванню екологічно відповідальної поведінки у повсякденному житті кожного громадянина.

З'ясовано, що екологічна освіта для сталого розвитку ґрунтується на концептуальних засадах, що визначені в документі «Стратегія ЄЕК ООН з освіти для сталого розвитку», прийнятому на нараді високого рівня представників міністерств охорони навколишнього природного середовища і освіти.

Розглянуто методичні підходи до трактування поняття «сталий розвиток» та «стійкий розвиток».

Окреслено низку спеціальних документів, які визначають напрями розвитку освіти для сталого розвитку.

Зауважено, що екологічна освіта є ключовим елементом сучасної освітньої системи, спрямована на формування екологічної свідомості, культури сталого споживання та розвитку громадянських цінностей. В Україні спостерігається активне впровадження екологічного компонента в освітній процес шляхом інтеграції курсів з екології та сталого розвитку в навчальні програми, а також створення спеціалізованих факультетів і освітніх програм екологічного спрямування.

Встановлено, що вищі навчальні заклади України здійснюють співпрацю з громадськими організаціями та науковими установами, що сприяє розвитку прикладних досліджень у сфері екології та ефективному впровадженню результатів наукової діяльності в освітню практику.

Зауважено, що особливу увагу слід приділяти сприянню взаємопов'язаному навчанню, яке інтегрує екологічні, економічні та соціальні виміри сталого розвитку, з особливим акцентом на екологічну складову.

Водночас доведено, що світова спільнота приділяє значну увагу питанням освіти для сталого розвитку, про що свідчать численні міжнародні документи та стратегічні ініціативи, зокрема документи ООН, Європейського Союзу, ЄЕК ООН та ЮНЕСКО.

Україна, активно інтегруючись у міжнародний освітній простір, впроваджує у власну систему освіти принципи сталого розвитку. Особлива увага приділяється формуванню у молодого покоління екологічної свідомості, розвитку культури дбайливого ставлення до природи, вихованню екологічно відповідальних громадян, здатних діяти в інтересах сталого майбутнього країни та планети в цілому.

Ключові слова: сталий розвиток, стійкість, екологічна освіта, екологічне виховання, європейські засади.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми. Освіта відіграє ключову роль у подоланні екологічної кризи та розвитку суспільства. Вона створює умови для формування екологічної свідомості у поколінь, здатних ефективно використовувати потенціал країни на благо свого народу, європейської та світової спільноти. Освіта також сприяє зміні споживацьких звичок та формуванню екологічно відповідальної поведінки у повсякденному житті кожного громадянина.

У Стратегії ЄЕК ООН з освіти для сталого розвитку наголошується, що основою її реалізації мають стати національні плани дій, розроблені з урахуванням реального стану країни та положень документів ООН щодо впровадження програм освіти для сталого розвитку[6].

У контексті досліджуваної теми серед багатьох публікацій можна виділити такі праці, у яких: розглядаються принципи сталого розвитку, поняття, цілі З. Бурик [2], О. Шубравська [7], В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко, І. Вишенська, О. Маслюківська [5], Nishan Sakalasooriya [31]. Низка проаналізованих європейських та українських нормативно-правових документів з розвитку освіти для сталого розвитку засвідчують, що екологічна освіта ґрунтується на концептуальних засадах охорони навколишнього природного середовища.

Метою роботи є висвітлення законодавчої бази міжнародних документів, які визначають напрями розвитку освіти для сталого розвитку.

Завдання дослідження полягає в аналізі інституційної підтримки освіти європейських країн та України в контексті законодавчої бази в освіті для сталого розвитку.

Методи дослідження. Основою дослідження стали нормативно – правові документи України та Європейського Союзу, спрямовані на впровадження екологічної освіти європейського та українського освітнього простору, аналіз, синтез, узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна освіта в контексті сталого розвитку має важливе значення. Концептуальні засади, які були окреслені в «Стратегії ЄЕК ООН з освіти для сталого розвитку», виходять за межі лише теоретичних уявлень та рекомендацій. Вони є основою для практичних заходів та ініціатив, спрямованих на покращення освітньої системи з погляду сталості та збереження навколишнього середовища. Ухвалення цих засад під час наради високого рівня у Вільнюсі 2005 року свідчить про важливість цієї теми для українського суспільства та його майбутнього [22].

Сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, не завдаючи шкоди здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» [2]. Концепція сталого розвитку поєднує в собі тріаду компонент: соціальну, економічну та екологічну, що відображають взаємозв'язок та взаємозалежність між ними.

Екологічна складова Концепції відіграє ключову роль у підтриманні цілісності природних – як фізичних, так і біологічних – систем, що є невід'ємною умовою збалансованої взаємодії з економічними та соціальними процесами[3].

Економічна частина Концепції спрямована на ефективне використання наявних, але обмежених ресурсів суспільства, а також на впровадження технологій і способів виробництва, що мінімізують шкоду для довкілля.

Соціальний компонент Концепції орієнтований на людину і передбачає підвищення соціального та культурного добробуту населення, зокрема шляхом зменшення деструктивних конфліктів між людьми. Ключовим аспектом є забезпечення справедливого розподілу ресурсів і благ.

Згідно з теоретичними та емпіричними дослідженнями, категорія «сталий розвиток» має різну інтерпретацію. З початку, суть сталого розвитку зводилась до принципу «конкуруючих цілей», що означало необхідність балансування між трьома ключовими напрямками: задоволенням потреб людини, збереженням екологічних систем і природних ресурсів та забезпеченням економічного зростання.

Згідно з визначенням Міжнародної комісії з питань навколишнього середовища та розвитку, сталий розвиток (англ. sustainable development) – це тип прогресу, який задовольняє потреби теперішнього покоління, не загрожуючи здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Етимологічно термін базується на словах sustain (підтримувати) і able (здатний), що вказує на самодостатній розвиток, здатний генерувати імпульси для довготривалого поступу [7, с. 37].

Нині, достатньо часто під час аналізу особливостей системи, що може гарантувати якісний рівень життя, наряду з терміном «сталий розвиток» використовують поняття «стійкий розвиток». Важливо відзначити, близькість та відмінність даних категорій. Стійкістю, теорія організації називає спроможність системи діяти незалежно від зовнішніх та внутрішніх впливів в умовах стабільності та рівноваги.

Виділяють стійкість двох видів:

- 1) стійкість, що має здатність системи, після порушення рівноваги, повертатись у початковий стан;
- 2) стійкість, що передбачає наявність умов для створення поліпшеного стану рівноваги [4, с. 17].

На думку С. Валянського та Д. Калюжного, поняття «стійкість» і «розвиток» мають протилежну природу, оскільки, як зазначають автори, розвиток за своєю суттю не може бути стійким [4, с. 38]. Водночас розвиток це зміни та рух, що призводять до комплексності та взаємодоповнення складових елементів системи.

Висловлюючи наукову думку, В. Полянський та А. Гапоненко вважають, що будь-який розвиток (чи то країни, чи регіону, чи економічної системи або ж соціальної групи) «у певний період часу є стійким, якщо він зберігає певний інваріант, тобто ні змінює, ні ставить під загрозу будь-яку властивість, об'єкт, ставлення» [4, с. 43].

Згідно з етимологічною інтерпретацією Л. Шевцова та В. Ларіна стійкість визначається, як дуже важлива ознака розвитку території. У даному контексті передбачається збереження умов щодо відтворення потенціалу території (таких складників, як екологічний, природноресурсний, соціальний, господарський тощо) [1, с. 45]. Баланс основних людських потреб, що містять екологічну складову є стійкість. Саме громади мають бути активно залучені до досягнення цих цілей.

Отже, стійкістю є правильне управління природними ресурсами для задоволення поточних потреб, не ризикуючи при цьому майбутніми потребами. Разом з тим необхідно враховувати соціальний та економічний розвиток, а також турботу про навколишнє середовище [31].

Значного поширення набуває свідомість людей до екологічності життя, яке унеможлиблює загрозу майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [2]. Екологічне виховання молоді є одним із ключових завдань, спрямованих на формування гармонійної особистості. В умовах складних і динамічних взаємозв'язків суспільства з природним середовищем ощадливе ставлення до природи має стати невіддільною складовою світогляду кожного європейця. Саме тому екологічне виховання, як і гармонійні відносини людини з природою, є пріоритетним напрямом освітнього процесу у вищих навчальних закладах.

Сучасна модернізація українського суспільства підкреслює актуальність екологічної освіти, що зростає. Дослідження у цій сфері наголошують на важливості інтеграції європейської культурної спадщини, що сприяє усвідомленню спільної відповідальності європейських країн у вирішенні екологічних викликів. Захист навколишнього середовища є першочерговим завданням для європейського суспільства, а загострення екологічних проблем та глобальна екологічна криза вносять суттєві корективи у сучасну освітню політику.

Формування гуманного ставлення до природи, оволодіння екологічною культурою та усвідомлення необхідності гармонійного співіснування людини з природним середовищем є основними завданнями виховного процесу, що набувають стратегічного значення в освіті.

На міжнародному рівні розроблено та ухвалено низку важливих документів, що визначають стратегічні напрямки розвитку освіти у контексті сталого розвитку. Серед них слід відзначити:

- «Порядок денний на XXI століття в галузі освіти з метою сталого розвитку в регіоні Балтійського моря» (прийнятий на зустрічі міністрів освіти країн цього регіону, Стокгольм, Швеція, 2002 р.).
- Дакарські рамки дій «Освіта для всіх: виконання наших загальних зобов'язань» (затверджені Всесвітнім форумом з освіти, Дакар, Сенегал, 2000 р.).
- Заява міністрів охорони навколишнього середовища країн ЄЕК ООН про освіту для сталого розвитку (Київ, Україна, 2003 р.).
- Базові елементи Стратегії ЄЕК ООН про освіту для сталого розвитку (Київ, Україна, 2003 р.).
- Софійська конференція з освіти дорослих (Софія, Болгарія, 2002 р.).
- Проєкт Стратегії ЄЕК ООН з освіти для сталого розвитку, представлений у Женеві (ЄЕК, Женева, Швейцарія, жовтень 2004 р.) [5, с. 27-28].

Ці документи створюють міцне підґрунтя для формування національних та регіональних стратегій освіти в напрямі сталого розвитку. Окрім того, в Офіційному журналі Європейського Союзу було опубліковано Рекомендації Ради ЄС щодо навчання для зеленого переходу та сталого розвитку, що підтверджує актуальність цього питання на рівні загальноєвропейської освітньої політики [25].

Багато держав-членів Європейського Союзу досягли значного прогресу у впровадженні освітніх політик і програм, які підтримують «зелений» перехід і сприяють навчанню для сталого розвитку. Однак залишається нагальна потреба в посиленні та прискоренні цих зусиль. З цією метою політика і практика в цій сфері повинні отримати додаткове заохочення і підтримку. Особливу увагу слід приділяти сприянню взаємопов'язаному навчанню, яке інтегрує екологічні, економічні та соціальні виміри сталого розвитку, з особливим акцентом на екологічну складову.

Європейський зелений курс [24], Стратегія ЄС з біорізноманіття до 2030 року [27], Стратегія ЮНЕСКО з освіти для сталого розвитку до 2030 року [21] та відповідні ініціативи ЄЕК ООН [28] підкреслюють ключову роль шкіл, вищих навчальних закладів та інших освітніх установ у стимулюванні взаємодії з учнями, батьками, викладачами та широкою громадськістю. Ця взаємодія має важливе значення для досягнення трансформаційних змін, необхідних для успішного, справедливого та інклюзивного «зеленого» переходу. У своїх висновках «Біорізноманіття – необхідність термінових дій» Європейська Рада підкреслила, що інвестиції в освіту є життєвоважливими для збору якісних даних та пошуку ефективних рішень. Крім того, Молодіжна стратегія ЄС визначає сталу зелену Європу як пріоритет, виступаючи за екологічно активну та освічену молодь по всьому Європейському Союзу.

Метою Цілей сталого розвитку ООН, зокрема завдання 4.7, є забезпечити, щоб до 2030 року всі учні здобули знання та вміння, необхідні для сприяння сталому розвитку. Це охоплює такі аспекти, як навчання для сталого розвитку, практика сталого способу життя, повага до прав людини, підтримка гендерної рівності, просування культури миру та ненасилля, розвиток глобального громадянства, а також усвідомлення культурного розмаїття та ролі культури у сталому розвитку [12].

Документи, зокрема Повідомлення про Європейський освітній простір [13], Європейська декларація соціальних прав [14], стратегічні рамки європейського співробітництва в освіті та навчанні на період 2021-2030 років [15] та Комюніке щодо нового Європейського дослідницького простору для досліджень та інновацій [16] наголошує на необхідності спрямування політики та інвестицій у сферу освіти й навчання на підтримку комплексного «зеленого» та цифрового переходу задля майбутньої стійкості та процвітання.

У 2019 році Європейський Союз ухвалив низку політичних ініціатив, які отримали загальну назву «Зелений курс» [32], що має на меті перехід Європи до більш сталого та кліматично безпечного майбутнього до 2050 року. Цим зобов'язанням, а також політичними та стратегічними заявами, що послідували за ним, визнається внесок освіти і навчання в цей перехід.

Важливо, що Стратегія ЄС з біорізноманіття до 2030 року [23] та Комюніке про Європейський освітній простір [26] містять заяву про запровадження нової політичної ініціативи щодо навчання задля екологічної сталості, яка сприятиме політичній прихильності до «зеленого» порядку денного, а також розширенню співпраці в усьому регіоні. Пропозиція Європейської Комісії щодо рекомендації Ради, оприлюднена в січні 2022 року, ґрунтується на існуючих політиках і додатково визначає, як освіта і навчання можуть сприяти зеленому переходу. В основу цієї за-

яви високого рівня, яка зараз обговорюється державами-членами ЄС, покладено бачення урядів, громадянського суспільства, а також зацікавлених сторін у сфері освіти, які закликали переосмислити навчальні програми, кваліфікації та досвід, що пропонуються школами, професійно-технічними навчальними закладами та університетами для забезпечення сталого розвитку [15].

Робочий документ персоналу Європейської Комісії, який супроводжує Пропозицію щодо Рекомендації Ради ЄС про навчання для екологічної сталості (2022), є результатом комплексного дослідження, проведеного Генеральним директором з питань освіти, молоді, спорту та культури в процесі підготовки зазначеної рекомендації. У документі об'єднано три ключові джерела інформації:

1. актуальні консультації з представниками політик держав-членів ЄС, країн-партнерів, неурядових організацій, педагогів, студентів, молоді та інших зацікавлених сторін;

2. результати громадського обговорення, в межах якого було зібрано 1369 письмових відповідей і 94 позиційні документи;

3. аналітичні дані, отримані на основі трьох спеціалізованих досліджень, оприлюднених на офіційному веб-сайті [19].

Пропозиції щодо змін виходять за рамки викладання і навчання, оскільки наводяться переконливі аргументи і докази того, чому освітнє середовище (і навчальні заклади) також повинні стати екологічно сталими.

У «Посібнику для персоналу» (The Staff Working Document or «handbook») [17], який супроводжує зазначений документ, зазначено, що загальношкільний підхід до сталого розвитку лежить в основі навчання екологічної сталості, а також те, що необхідно вживати заходів для ефективного впровадження таких підходів та підтримки їхньої реалізації.

Загальношкільний підхід до сталого розвитку в освіті також підтримується іншими міжнародними рамковими документами, такими як Програма ЮНЕСКО «Освіта для сталого розвитку» на період до 2030 року [21], що розглядає цей підхід як критично важливий для досягнення сталого розвитку в навчальному та освітньому середовищі. Аналогічні зобов'язання містяться в Берлінській декларації про освіту для сталого розвитку (2021) [14] та Концептуальній записці Стратегії ЄЕК ООН з питань освіти для сталого розвитку (2022) [29].

Україна, як і більшість країн міжнародної спільноти, впроваджує стратегію сталого розвитку, що в освітньому та екологічному контекстах орієнтована на формування екологічної свідомості, відповідального ставлення до довкілля та забезпечення збалансованого розвитку суспільства з урахуванням потреб теперішнього і майбутніх поколінь.

На сьогодні в Україні Концепція екологічної освіти (2001) [10], Закони України Про дошкільну освіту із змінами (2024) [9], Про освіту із змінами (2017) [11], Про повну загальну середню освіту із змінами (2020) [12], Про вищу освіту (2004) [8] акцентують увагу на вихованні свідомого ставлення до довкілля, виховання елементів природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, формування екологічної культури, формування особистості шляхом екологічного виховання.

Екологічна освіта є ключовим елементом сучасної освітньої системи, спрямована на формування екологічної свідомості, культури сталого споживання та розвитку громадянських цінностей. В Україні спостерігається активне впровадження екологічного компонента в освітній процес шляхом інтеграції курсів з екології та

сталого розвитку в навчальні програми, а також створення спеціалізованих факультетів і освітніх програм екологічного спрямування. Вищі навчальні заклади України здійснюють співпрацю з громадськими організаціями та науковими установами, що сприяє розвитку прикладних досліджень у сфері екології та ефективному впровадженню результатів наукової діяльності в освітню практику.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Екологічне виховання молодого покоління є одним із ключових завдань сучасної системи освіти, спрямованих на всебічний та гармонійний розвиток особистості. В умовах складної й нестабільної взаємодії суспільства з природним середовищем надзвичайно важливо формувати дбайливе ставлення до природи як невіддільну частину світогляду кожного громадянина європейської спільноти. Саме тому екологічне виховання та формування гармонійних стосунків людини з навколишнім світом розпочалися з пріоритетними напрямками освітньої діяльності в закладах вищої освіти. Екологічна освіта для сталого розвитку є невіддільною частиною сучасної освітньої політики, яка спрямована на формування екологічної культури, усвідомлення особистої відповідальності кожної людини за стан навколишнього середовища та розвиток навичок сталого способу життя.

Світова спільнота приділяє значну увагу питанням освіти для сталого розвитку, про що свідчать численні міжнародні документи та стратегічні ініціативи, зокрема документи ООН, Європейського Союзу, ЄЕК ООН та ЮНЕСКО. Вони визначають ключові напрями, завдання та принципи розвитку екологічної освіти, наголошуючи на необхідності комплексного підходу, який поєднує екологічні, соціальні та економічні аспекти.

Україна, активно інтегруючись у міжнародний освітній простір, впроваджує у власну систему освіти принципи сталого розвитку. Особлива увага приділяється формуванню у молодого покоління екологічної свідомості, розвитку культури дбайливого ставлення до природи, вихованню екологічно відповідальних громадян, здатних діяти в інтересах сталого майбутнього країни та планети в цілому.

Отже, екологічна освіта для сталого розвитку виступає важливим чинником у забезпеченні екологічної безпеки, збереженні природних ресурсів та формуванні гармонійного співіснування людини з довкіллям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н. В. Індикатори сталого розвитку міжнародна практика та українські реалії. *Економіка і регіон*. 2017. № 2 (21). С. 43-48.
2. Бурик З. М. Формування концепції сталого розвитку регіону. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2014. № 1. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_22.
3. Зайцева Л. О. Складові концепції сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7401>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.55
4. Мельник Ю. В. Конспект лекцій до вивчення дисципліни «Теорія організації» для студентів напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» / Укладач Ю. В. Мельник. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 44 с.
5. Підліснюк В., Рудик І., Кириленко В., Вишенська І., Маслюківська О. Сталий розвиток суспільства : роль освіти. Путівник / За ред. В. Підліснюк. Київ : Видавництво СПД «Ковальчук». 2005. С. 88

6. Стратегія ЄЕК ООН з освіти в інтересах збалансованого розвитку. *Бібліотека Всеукраїнської екологічної ліги. Серія «Екологічна освіта і виховання»*. Київ : «Аспект-Поліграф», 2006. № 3. С. 40
7. Шубравська О. Сталій економічний розвиток: поняття і напрями досліджень. *Економіка України*. 2011. № 1. С. 36-42.
8. Про вищу освіту. Законодавство України. (2014). *Відомості Верховної Ради України*, № 37-38, ст. 2004. Редакція від 09.04.2025, підстава – 3791-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
9. Про дошкільну освіту. Законодавство України. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 42, ст. 258. Редакція від 01.01.2025, підстава – 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
10. Про концепцію екологічної освіти в Україні. Законодавство України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>.
11. Про освіту. Законодавство України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39, ст. 380. Редакція від 02.05.2025, підстава – 4353-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
12. Про повну загальну середню освіту. Законодавство України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 31, ст. 226. Редакція від 16.03.2025, підстава – 4250-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
13. Achieving the European Education Area by 2025 – COM (2020)625. EU Monitor – EU monitor. URL: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vlcis37dosyn>.
14. Berlin Declaration on Education for Sustainable Development; Learn for our planet : act for sustainability. *UNESCO UNESDOC Digital Library*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381228>.
15. Commission Staff Working Document. *European Education Area*. URL: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-01/SWD-accompanying-proposal-council-recommendation-learning-environmental-sustainability_0.pdf.
16. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *An official website of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0628>.
17. Council Recommendation on learning for the green transition and sustainable development – European Sources Online. *European Sources Online*. URL: <https://www.europeansources.info/record/proposal-for-a-council-recommendation-on-learning-for-environmental-sustainability/>.
18. Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030). *Official Journal of the European Union*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2021.066.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2021:066:TOC.
19. DG Education Youth Sport and Culture. Input Paper : A Whole School Approach to Learning for Environmental Sustainability. *European Education Area*. URL: <https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-02/input-paper-whole-school-approach-sustainability.pdf>.
20. Education for Sustainable Development A roadmap. UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802>
21. Education for sustainable development for 2030 toolbox. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/sustainable-development/education/toolbox>
22. ESD Strategy. *UNECE*. URL: <https://unece.org/esd-strategy>.
23. EUbiodiversitystrategyfor2030|EUR-Lex.EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4459196>.
24. EUR-Lex – 12008E165 – EN – EUR-Lex. (2008, 9 травня). EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2008/art_165/oj/eng

25. EUR-Lex – 32022H0627(01) – EN – EUR-Lex. (2022, 27 chervnia). EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022H0627\(01\)#ntr11-C_2022243EN.01000101-E0011](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022H0627(01)#ntr11-C_2022243EN.01000101-E0011)
26. European Education Area. *European Education Area*. URL: <https://education.ec.europa.eu/>.
27. Explanatory Memorandum to COM (2020)380 – EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives – EU monitor. (2020, 20 travnia). EU Monitor – EU monitor. URL: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvhdhfdk3hydzq_j9vvik7m1c3gyxp/vl8tqb8jwtyy
28. Framework for the implementation of the United Nations economic commission for Europe strategy for education for sustainable development from 2021 to 2030 | UNECE. (2022, 5 October). Homepage | UNECE. URL: <https://unece.org/environment/documents/2022/05/working-documents/framework-implementation-united-nations-economic>
29. Implementation of the UNECE Strategy for Esd across the ECE REGION (2015-2018). United Nations. URL: https://unece.org/sites/default/files/2022-09/Implementation%20of%20the%20UNECE%20Strategy_web_final_05.09.2022.pdf.
30. Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights. *Official Journal of the European Union*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.428.01.0010.01.ENG&toc=OJ:C:2017:428:TOC.
31. Sakalasooriya, N. (2021) Conceptual Analysis of Sustainability and Sustainable Development. *Open Journal of Social Sciences*. Vol. 9 No 3. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=108042>.
32. The European Green Deal. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

REFERENCES:

1. Bibik, N. V. (2017). Indykatory staloho rozvytku mizhnarodna praktyka ta ukraïnski realii [Sustainable development indicators : international practice and Ukrainian realities] *Ekonomika i rehion – Economy and Region*, 2 (21), 43-48 [in Ukrainian].
2. Buryk, Z. M. (2014). Formuvannia kontseptsii staloho rozvytku rehionu [Formation of the concept of sustainable development of the region]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia – Theory and practice of public administration and local self-government*, issue 1. Retrieved from: nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_22 [in Ukrainian].
3. Zaitseva, L. O. (2019). Skladovi kontseptsii staloho rozvytku. [Components of the concept of sustainable development]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, issue 11. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7401>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.55 [in Ukrainian]
4. Melnyk, Yu. V. (2013). Konspekt lektsii do vyvchennia dystsypliny «Teoriia orhanizatsii» dlia studentiv napriamu pidhotovky 6.030601 «Menedzhment» [Lecture notes for the discipline ‘Theory of Organisation’ for students of the training programme 6.030601 ‘Management’] / Yu. V. Melnyk (Ed.). Ternopil : TNEU [in Ukrainian].
5. Pidlisniuk, V., Rudyk, I., Kyrylenko, V., Vyshenska, I., Masliukivska, O. (2005). Stalyi rozvytok suspilstva : rol osvity. [Sustainable development of society : the role of education]. Putivnyk / V. Pidlisniuk (Ed.). Kyiv : Vydavnytstvo SPD «Kovalchuk» [in Ukrainian].
6. Stratehiia YeEK OON z osvity v interesakh zbalansovanoho rozvytku [UNECE Strategy on Education for Sustainable Development]. *Biblioteka Vseukrainskoi ekolohichnoi lihy. Seriia „Ekolohichna osvita i vykhovannia» – Library of the All-Ukrainian Ecological League. Series ‘Environmental education and upbringing’*. Vol. 3, 40. (2006). Kyiv : «Aspekt-Polihras» [in Ukrainian].
7. Shubravska, O. (2011). Stalyi ekonomichnyi rozvytok : poniattia i napriamy doslidzhen [Sustainable Economic Development : Concepts and Research Areas]. *Ekonomika Ukrainy – The economy of Ukraine*. Vol. 1, 36-42 [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [About higher education]. (2014). Zakonodavstvo Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 37-38, st. 2004. Redaktsiia vid 09.04.2025, pidstava – 3791-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian]
9. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» [About preschool education]. (2024). Zakonodavstvo Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 42, 258. Redaktsiia vid 01.01.2025, pidstava – 4059-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro kontseptsiiu ekolohichnoi osvity v Ukraini» [On the concept of environmental education in Ukraine]. (2001). Zakonodavstvo Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine «On Education»] (2014). Zakonodavstvo Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 38-39, st. 380). Redaktsiia vid 06.04.2022, pidstava – 1986-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» [About complete general secondary education]. (2020). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 31, st. 226). Redaktsiia vid 16.03.2025, pidstava – 4250-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
13. Achieving the European Education Area by 2025 – COM (2020)625. EU Monitor – EU monitor. Retrieved from: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vlcis37dosyn> [in English].
14. Berlin Declaration on Education for Sustainable Development; Learn for our planet: act for sustainability. *UNESCO UNESDOC Digital Library*. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381228> [in English].
15. Commission Staff Working Document. *European Education Area*. Retrieved from: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-01/SWD-accompanying-proposal-council-recommendation-learning-environmental-sustainability_0.pdf [in English].
16. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *An official website of the European Union*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0628> [in English].
17. Council Recommendation on learning for the green transition and sustainable development – European Sources Online. *European Sources Online*. Retrieved from: <https://www.europeansources.info/record/proposal-for-a-council-recommendation-on-learning-for-environmental-sustainability/> [in English].
18. Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2021.066.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2021:066:TOC [in English].
19. DG Education Youth Sport and Culture. Input Paper: A Whole School Approach to Learning for Environmental Sustainability. *European Education Area*. Retrieved from: <https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-02/input-paper-whole-school-approach-sustainability.pdf> [in English].
20. Education for Sustainable Development A roadmap. UNESCO. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802> [in English].
21. Education for sustainable development for 2030 toolbox. UNESCO. Retrieved from: <https://www.unesco.org/en/sustainable-development/education/toolbox> [in English].
22. ESD Strategy. *UNECE*. Retrieved from: <https://unece.org/esd-strategy> [in English].
23. EU biodiversity strategy for 2030 | EUR-Lex. EUR-Lex. *Access to European Union law – choose your language*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4459196> [in English].

24. EUR-Lex – 12008E165 – EN – EUR-Lex. (2008, 9 травня). EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2008/art_165/oj/eng [in English].
25. EUR-Lex – 32022H0627(01) – EN – EUR-Lex. (2022, 27 червня). EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022H0627\(01\)#ntr11-C_2022243EN.01000101-E0011](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022H0627(01)#ntr11-C_2022243EN.01000101-E0011) [in English].
26. European Education Area. *European Education Area*. Retrieved from: <https://education.ec.europa.eu/> [in English].
27. Explanatory Memorandum to COM (2020) 380 – EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives – EU monitor. (2020, 20 травня). EU Monitor – EU monitor. Retrieved from: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvhdjdk3hydzq_j9vvik7m1c3gyxp/vl8tqb8jwtyy [in English].
28. Framework for the implementation of the United Nations economic commission for Europe strategy for education for sustainable development from 2021 to 2030 | UNECE. (2022, 5 October). Homepage | UNECE. Retrieved from: <https://unece.org/environment/documents/2022/05/working-documents/framework-implementation-united-nations-economic> [in English].
29. Implementation of the UNECE Strategy for Esd across the ECE REGION (2015-2018). United Nations. Retrieved from: https://unece.org/sites/default/files/2022-09/Implementation%20of%20the%20UNECE%20Strategy_web_final_05.09.2022.pdf [in English].
30. Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights. *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=urisrv:OJ.C_.2017.428.01.0010.01.ENG&toc=OJ:C:2017:428:TOC [in English].
31. Sakalasooriya, N. (2021) Conceptual Analysis of Sustainability and Sustainable Development. *Open Journal of Social Sciences*. Vol. 9, 3. Retrieved from: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=108042> [in English].
32. The European Green Deal. *European Commission*. Retrieved from: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en [in English].